

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення : моногр. за ред. д-ра екон. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ. – 532 с.

Розвиток вітчизняної та зарубіжних економічних систем свідчить, що ефективність їх функціонування, здатність конкурувати на світових ринках та задовольняти потреби суспільства в значній мірі детермінується структурними характеристиками.

За умов посилення динамічності й агресивності середовища функціонування національної економіки її спроможність адекватно і гнучко реагувати на його виклики визначається прогресивними структурними змінами, забезпечення яких постає як одне з основних актуальних завдань модернізації вітчизняної економічної системи на всіх рівнях. Подолання структурної кризи, за якої структура економіки України не може задовольняти нові потреби і функціонування прогресивних технологій, обумовлює необхідність забезпечення цільової спрямованості структурних трансформацій в економіці на основі проведення державою активної структурної політики із залученням потенціалу елементів суспільної системи. При цьому особливого значення набуває вироблення концептуальних засад формування дієвого інституційного забезпечення структурних трансформацій у національній економіці на основі об'єктивної діагностики останніх.

В цьому зв'язку актуальною і своєчасною для структурної модернізації економіки України є монографія **“Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення”**, яка підготовлена колективом науковців кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету за редакцією доктора економічних наук, професора А. Ф. Мельник і вирізняється комплексністю, масштабністю й детальністю висвітлення підходів до діагностики структурних трансформацій у національній економіці та інституційного забезпечення останніх.

Через чітку, логічно-послідовну структуру рецензованої монографічної роботи, що охоплює дев'ять розділів, авторам вдалось системно підійти до розкриття мети монографії – обґрунтування теоретико-методологічних засад структурної трансформації національної економіки з огляду на перспективи її розвитку як соціальноорієнтованої, зорієнтованої на поглиблене входження у світове господарство та врахування впливу на цей процес базових ринкових, владних і громадських інститутів. Досягнення окресленої мети монографічного дослідження забезпечувалось через ґрунтовне вирішення авторами таких основних завдань, як: узагальнення теоретичних підходів у сфері дослідження структурних трансформацій економіки в умовах мінливого зовнішнього середовища; аналіз структури національної економіки з окресленням чинників та суперечностей трансформації; діагностика інституційного середовища структурних трансформацій національної економіки; визначення альтернативних підходів до прогнозування структурних зрушень в національній економіці; окреслення

концептуальних засад формування і реалізації структурної політики України; обґрунтування критеріїв та вибір індикаторів оптимізації структури національної економіки; аналіз результативності механізмів державного регулювання структурних зрушень у національній економіці; визначення методичних підходів та розкриття прикладних аспектів діагностування, прогнозування і моделювання структурних зрушень у національній економіці в орієнтації на визначені цілі; обґрунтування пріоритетів структурної корекції (перебудови) національної економіки та визначення механізмів її забезпечення; вироблення рекомендацій щодо удосконалення інституційного забезпечення структурного реформування національної економіки.

Серед важливих доробків авторів монографії заслуговує на увагу обґрунтування теоретичних основ структурних зрушень в економіці на основі поєднання теорії структуралізму й інституційної теорії структурної трансформації економіки, що сприятиме: усуненню методологічної хибності визначення поняття “структура” соціально-економічної системи, звуження його лише до співвідношення елементів складу системи, а не відношень між цими елементами (с. 15–19); формуванню теоретико-методологічного підґрунтя діагностики структурних зрушень у кількісному (співвідношення елементів складу системи) та якісному (відношення між елементами) вимірі як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях управління; чіткому визначенню місця, ролі та сутності структурних та інституціональних реформ у процесі трансформації економіки та суспільства, а відповідно, і системи цілей та пріоритетів структурних та інституціональних змін, суб’єктів та об’єктів реформ (с. 27–28).

З використанням системного підходу, на основі статистичного опрацювання значного масиву емпіричних даних, в монографії здійснено аналіз структури національної економіки в розрізі її структурних вимірів: секторального, галузевого, технологічного, територіального, відтворювального, інституційного – з одного боку, та досліджено розподіл елементів структури національної економіки за рівнем ресурсоємності та залученням інвестицій – з іншого, що дало змогу авторам виявити джерела та структуру ресурсного забезпечення функціонування національної економіки та визначити напрямки можливого підвищення її конкурентоспроможності. На підставі результатів аналізу динаміки структурних змін авторами виявлені дисбаланси в розрізі основних компонентів структури національної економіки та зроблено висновок про необхідність суттєвого удосконалення функціональної діяльності владних структур, пов’язаної зі структурною корекцією національної економіки (с. 36–69).

В монографії досліджено взаємозв’язок між структурною трансформацією економіки і формуванням нової якості економічного зростання і обґрунтовано, що для якісного проведення структурних перетворень у контексті забезпечення економічного зростання в Україні необхідно активізувати науково-технічний потенціал та створити самодостатній інформаційно-технологічний, науковий комплекс національної економіки, що і є домінантами економіки знань (с. 81–84). Зроблено висновок, що для спрямування структурних трансформацій у напрямку формування підґрунтя для нової якості економічного зростання інструментарій інвестиційної політики повинен бути спрямований на: забезпечення умов для переливу фінансових ресурсів, акумульованих у галузях, які зростали випереджаючими темпами у попередні роки, у галузі наноекономіки; розвиток венчурного фінансування; стимулювання реструктуризації в галузях, які потребують пристосування до зміни зовнішньої економічної кон’юнктури, скорочення надлишкових потужностей та оновлення основних фондів; концентрацію ресурсів для реалізації пріоритетів наукового, науково-технічного та інноваційного розвитку.

Виявлені в процесі монографічного дослідження суперечності, що притаманні структурі економіки України в розрізі її основних структурних вимірів, оцінка чинників, які їх зумовили, дозволили авторам наголосити на необхідності визначення векторів структурної трансформації економіки України та формування активної структурної політики держави (с. 91–100).

Заслугує на увагу визначена в монографії структура потенціалу національної економіки як базису її структурної трансформації та обґрунтування підходів до визначення його обсягів у розрізі основних складових елементів: природно-ресурсного, виробничо-технологічного, інвестиційного, науково-технічного, трудового, інформаційного потенціалів та потенціалу управління. Варто відзначити ґрунтовну оцінку потенціалу національної економіки як базису її структурної трансформації та наведені індикатори ефективності його використання, а також обґрунтування доцільності оцінювати інвестиційний потенціал з врахуванням інвестиційного ризику, інвестиційної привабливості, інвестиційного клімату, що має відправне значення для спрямування структурних зрушень через створення умов для “переливу” інвестицій.

Важливою складовою монографії є визначення прояву впливу на структуру національної економіки базових ринкових, владних та громадських інститутів, що дозволило авторам довести гіпотезу про існування об’єктивних суперечностей самоструктуризації національної економіки та регулятивних впливів з боку економічних суб’єктів різної функціональної природи та ієрархічного рівня, які можна подолати лише на основі гармонізації структуроформуючих процесів та обґрунтованої інституціоналізації середовища їх виникнення і перебігу (с. 126–153). На підставі проведеної діагностики інституційного середовища структурних трансформацій національної економіки з ідентифікацією інституційних бар’єрів, прогалін, розривів формування оптимальної структури економіки, яка б відповідала сучасній інституційній архітектоніці розвитку суспільної системи, у роботі підтверджено гіпотезу про необхідність формування системи інституційного забезпечення, зорієнтованої на нормативні параметри (бажану структуру) національної економіки, яка забезпечить її конкурентоспроможність та соціальну зорієнтованість (с. 174–186).

Вироблені альтернативні підходи до прогнозування структурних зрушень в національній економіці на основі сформованих тенденцій та проведені прогнозні розрахунки дозволили авторам монографії обґрунтувати необхідність використання інструментарію структурних корекцій у питаннях покращення витратної структури ВВП на користь збільшення валового нагромадження, зовнішнього вкладу, оптимізації структури споживчих витрат (с. 187–194).

Як перевагу проведеного дослідження, слід відмітити сформульовані засадничі принципи формування та реалізації структурної політики на національному та регіональному рівнях, до яких віднесено: принцип об’єктивізації структури економіки в статичній і динамічній; принцип адекватності структурних зрушень економічному потенціалу країни чи окремого регіону; принцип відповідності інституційного фактора завданням структурних перетворень; принцип поєднання стратегій і програм структурної перебудови економіки для отримання синергетичного ефекту; “принцип прориву”, орієнтації на цілі (цільові структурні зміни); принцип полікритеріальності при формуванні цілей і пріоритетів структурних реформ; принцип міжсекторної взаємодії (влади, бізнесу, громади) в процесі формування і реалізації структурної політики (с. 210–211).

В контексті вирішення складної методологічної проблеми – окреслення орієнтирів для вироблення та реалізації структурної економічної політики – у роботі обґрунтовано

концептуальні засади вибору критеріальної бази раціоналізації структури національної економіки на основі принципу полікритеріальності, що, на відміну від використовуваних раніше практик, передбачає: по-перше, використання декількох критеріїв оптимізації структури національної економіки; по-друге, вибір індикаторів щодо діагностики дотримання визначених критеріїв у динаміці; по-третє, розроблення одночасно кількох (селективних) програм або варіантів програми структурної перебудови, орієнтованих на різні критерії, і, відповідно, цілі (такий підхід означає селективний принцип формування програм і може використовуватись як елемент ситуаційного управління); по-четверте, вибір реалістичної програми, яка максимально враховує сукупність зазначених критеріїв, що можна розглядати як механізм реалізації структурної політики в рамках досягнення стратегічних цілей і стратегічного управління (с. 206–215).

Важливе значення в теоретичному та практичному плані має наведене в шостому розділі монографічного дослідження обґрунтування запропонованої системи критеріїв оптимізації структури національної економіки з орієнтацією на: задоволення потреб соціального розвитку; зниження ресурсоємності національної економіки; забезпечення економічної безпеки; забезпечення збалансованого розвитку регіонів; реагування на виклики глобалізації, що має відправне значення для вироблення дієвих механізмів структурної корекції економіки. В комплексі сформованих груп критеріїв визначено індикатори моніторингу ефекту структурних зрушень. Для вибору і змістовного наповнення селективних програм структурної корекції (перебудови) національної економіки авторами монографії сформовано узагальнену матрицю критеріїв та індикаторів (с. 268–272), які можуть бути використані також для моніторингу їх реалізації з врахуванням ефектів структурних зрушень, формування завдань і пріоритетів.

З огляду на необхідність підвищення дієвості впливу владних структур на структурні перетворення здійснено оцінку результативності механізмів державного регулювання структурних зрушень у національній економіці України в контексті забезпечення: соціальної спрямованості розвитку національної економіки; зниження її ресурсоємності; забезпечення економічної безпеки; забезпечення збалансованого розвитку регіонів.

Особливе місце в монографічному дослідженні відведено методичним та прикладним аспектам діагностування, прогнозування та моделювання структурних зрушень у національній економіці в орієнтації на визначені цілі, що має відправне значення для формування належного інформаційно-аналітичного забезпечення вироблення і реалізації структурної політики. В цьому контексті автори зосередили основну увагу на питаннях: розробки методики діагностики і прогнозування структурних зрушень; використання методики адаптивного прогнозування в умовах ризиків та невизначеності при формуванні механізмів структурного реформування національної економіки, прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств як основи формування інформаційної бази для вироблення механізмів структурної політики, орієнтованої на соціальні цілі; оптимізації споживчих витрат і заощаджень сектору домашніх господарств як основи обґрунтування пріоритетів структурної корекції економіки в орієнтації на соціальні цілі, прогнозування ресурсоємності національної економіки як основи прийняття рішень щодо структурної корекції (структурної перебудови).

Вагомим науковим доробком авторів монографії є обґрунтування пріоритетів структурної корекції економіки та сформовані цілі селективних програм підтримки структурних перетворень у контексті забезпечення національної безпеки, задоволення потреб соціального розвитку, зниження ресурсоємності національної економіки,

забезпечення збалансованого розвитку регіонів, а також наведені рекомендації щодо механізмів її забезпечення.

Беззаперечну цінність для розвитку теоретико-методологічної та концептуальної бази структурного реформування економіки має розроблена і теоретично обґрунтована Концепція інституційного забезпечення структурного реформування економіки як система поглядів, що демонструють спосіб сприйняття і трактування можливостей отримання синергетичного ефекту для структурного реформування через залучення інституційних чинників, яка охоплює сукупність методологічних положень щодо розбудови інституційної архітектури структурних реформ, селективних програм, механізмів, інструментів, важелів реалізації структурної політики і передбачає варіативні підходи до вирішення цієї проблеми з врахуванням специфіки цілей і пріоритетів структурного реформування (соціальноорієнтована орієнтація економіки, підвищення рівня життя до європейських стандартів; зниження ресурсоемності національної економіки в частині її матеріальної складової; забезпечення економічної безпеки; досягнення збалансованого розвитку регіонів).

Наголошуючи на ґрунтовності рецензованого дослідження зауважимо, що в монографії доцільно було б детальніше розглянути досвід розвинутих зарубіжних країн у питаннях структурної модернізації економіки та можливості його імплементації в практику вітчизняного структурного реформування. З огляду на достатньо обґрунтовані концептуальні засади забезпечення структурного реформування економіки України, заслуговують на увагу також перспективи дослідження проблем розбудови інституційної архітектури структурних реформ в Україні.

Загалом відзначимо, що рецензована монографія є фундаментальним дослідженням, що вирішує важливу та актуальну науково-прикладну проблему, вигідно вирізняється комплексністю теоретичних положень та їх взаємоузгодженістю із прикладними рекомендаціями, новизною підходів до вирішення проблем структурних перетворень в економіці, їх аргументованістю та обґрунтованістю.

Доктор економічних наук,
професор кафедри економіки, обліку і аудиту
Київського національного університету
технологій та дизайну

М. П. Денисенко